

Inhoudsopgave

1. Inleiding.....	5
2. Afweging	11
2.1. Inleiding	11
2.2. Ontsluiting / Infrastructuur	13
2.3. Nabijheid wonen	15
2.4. Nabijheid natuur.....	16
2.5. Grondpositie	17
2.6. Tijdshorizon	19
2.7. Bijzondere waarden.....	20
2.8. Landschappelijke kwetsbaarheid	20
2.9. Conclusie.....	21
3. Regionale inpassing	25
3.1. Inleiding	25
3.2. Waar ga ik naar toe?	25

3.3.	Landschappelijke inpassing	27
3.3.1.	<i>Kwelderwallen</i>	29
3.3.2.	<i>Kweldervlakte</i>	37
3.3.3.	<i>Marneslenk</i>	38
3.3.4.	<i>Middelzeepolder [Noord]</i>	40
3.3.5.	<i>Veenweidegebied</i>	41
3.3.6.	<i>Veenpolders</i>	42
3.3.7.	<i>Noordelijke Wouden</i>	43
3.3.8.	<i>Gaasterlân</i>	45
3.3.9.	<i>Stroomgebieden [Middenloop]</i>	47
3.3.10.	<i>Zuidelijk Woudontginningen</i>	49
3.3.11.	<i>Waddeneilanden Polders</i>	50
4.	Lokale inpassing	55
4.1.	Inleiding	55
4.2.	Karakteristiek van het boerenerf	56
4.3.	Waar ben ik?	58
4.4.	Bebouwingstypologie en verkavelingspatronen	60
4.5.	Bebouwingstypologieën	60
4.6.	Verkavelingspatronen	62
4.7.	Het open landschap	64
4.8.	Het besloten landschap	71
4.9.	Erfbeplanting rond het nieuwe erf	78

5. Gebouwen	91
5.1. Inleiding	91
5.2. Plaatsing op het erf	91
5.3. Vormtaal	93
5.4. Kleur en materialisering.....	94
5.5. Verlichting.....	97

1. Inleiding

Voor u ligt het Werkboek de Nije Pleats yn Fryslân. Dit werkboek biedt u een handreiking voor de inpassing van de grootschalige landbouw in het Friese landschap. Uit recent onderzoek blijkt dat er momenteel een nieuwe generatie stallen wordt gerealiseerd die de maat en schaal van de traditionele ligboxenstallen te buiten gaat. Deze nieuwe stallen zijn prima in te passen in het Friese landschap, maar dat vraagt wel zorgvuldig maatwerk. Het voorliggende werkboek biedt daarvoor de handvatten.

Context

Het Werkboek is één van de resultaten van het [in opdracht van de provincie Fryslân uitgevoerde] onderzoek naar de landschappelijke inpasbaarheid van de ruimtelijke schaalvergroting in de landbouw in Fryslân. Dat onderzoek heeft naast dit Werkboek tevens een Adviesboek opgeleverd. In het Adviesboek wordt nader ingegaan op de achtergronden en de onderzoeksresultaten. Bovendien wordt in het Adviesboek advies gegeven over hoe procesmatig met de gevolgen van de schaalvergroting kan worden omgaan in Fryslân.

Het voorliggende Werkboek gaat juist over de inhoud en biedt praktische handvatten voor de landschappelijke inpassing van de schaalvergroting in de landbouw.

Doel

Het doel van het werkboek is om de wens tot uitbreiding van een agrarisch bedrijf nu en in de toekomst op de beste plek en op de beste manier te realiseren.

Doelgroep

Het werkboek is in de eerste plaats bedoeld voor de boeren [en hun adviseurs] én voor de plantoetsers van gemeenten. Zij moeten immers dezelfde taal gaan spreken! Zij komen met elkaar in contact op het moment dat een boer zijn uitbreidingsplannen wil verwezenlijken en bij de gemeente aanklopt voor de benodigde vergunningen.

Beter nog zou het zijn als beide partijen nóg eerder in het proces met het werkboek aan de slag gaan. Hoe eerder over alle aspecten wordt nagedacht, hoe beter de uiteindelijke keuze voor de uitbreiding voor iedereen zal uitpakken.

Vertrekpunten

De landbouwstructuur in Fryslân verandert. De komende tien jaar zal het aantal agrariërs afnemen van 5500 naar 4000 bedrijven in Fryslân. Ruim 90% van die agrariërs is melkveehouder. De helft van deze melkveehouderijen [ruim 1700 bedrijven] zal de komende tijd willen/moeten uitbreiden.

Uitbreiden kan geleidelijk gaan [het zogenaamde doorontwikkelen] of juist in grote stappen [een schaalsprong]. Beide wijzen van uitbreiding hebben impact op de ruimtelijke kwaliteit in Fryslân. Het doorontwikkelen betekent een verlenging of verbreding van de bestaande stallen, terwijl bij een schaalsprong vaak een geheel nieuwe stal wordt gerealiseerd. Deze nieuwe stallen variëren in omvang van 40 tot 50 meter breedte en 80 tot 100 meter lengte. Ook de goot- en bouwhoogte van deze stallen neemt toe [tot onge-

veer 4 meter respectievelijk 15 meter]. Dergelijke stallen bieden leefruimte aan zo'n 300 melkkoeien. Het gaat hierbij om grote investeringen.

De schaalvergroting in de landbouw betekent een grotere impact op het landschap én op het woon- en leefmilieu. Daarbij spelen aspecten als de ontsluiting, de infrastructuur, de hinder en de nabijheid een belangrijke rol. Wanneer door de boer grote investeringen worden gepleegd moet hij ook zeker weten dat hij die investering op de juiste plek doet. Voor nu én voor in de verdere toekomst! Een verplaatsingsvraag kan gelet op bovenstaande aspecten van woon- en leefmilieu aan de orde komen.

De landschappen van Fryslân zijn divers. De open landschappen bestrijken ruim 60% van de provincie. Juist die landschappen zijn het meest kwetsbaar voor de inpassing van grootschalige landbouw. Wanneer de van oudsher kantige uitstraling van het nieuwe boerenerf wordt versterkt kan de grootschalige landbouw op een goede wijze in het landschap worden ingepast; ook in het open landschap! Per landschapstype zijn voorts specifieke ontwerpuitgangspunten geformuleerd voor het nodige maatwerk.

Instructies

Het werkboek is praktisch ingericht en leidt de lezer via logische stappen door een stappenplan. Iedere stap kent een aantal concrete aanwijzingen waaraan aandacht dient te worden besteed.

Het stappenschema [zoals afgebeeld op de binnenkant van de achterkant van dit Werkboek] vormt het vertrekpunt. Het resultaat van het doorlopen van het gehele stappen-

plan is een mooi nieuw gebouw, goed gepositioneerd op het landschappelijk ingepaste erf op de juiste plek in Fryslân.

Het stappenplan start met de “Afweging”, waarin aan de hand van de gegeven aanwijzingen de afweging moet worden gemaakt of de uitbreiding van het agrarisch bedrijf wel of niet op de bestaande locatie gewenst/mogelijk is. Na deze “Afweging” gaat u naar de stappen “Lokale inpassing” en “Gebouwen” als geen bedrijfsverplaatsing aan de orde is. Wanneer wel verplaatsing aan de orde komt, gaat u eerst naar de stap “Regionale inpassing”, om vervolgens bij de “Lokale inpassing” en “Gebouwen” terecht te komen. De kleuren in het schema verwijzen naar de kleuren van de schutbladen voor iedere stap uit het stappenschema. Zo kan aan de hand van het schema eenvoudig het juiste deeltraject in het Werkboek worden gevonden.

2. Afweging

2.1. Inleiding

Een agrariër heeft een voornemen tot uitbreiding. Die uitbreiding kan doorontwikkeling [uitbreiding van de bestaande stal] inhouden of juist een schaalsprong [bouw van een nieuwe stal]. Voordat die uitbreiding wordt gerealiseerd is het goed om na te gaan of er op de juiste wijze en [met name] op de juiste plek wordt geïnvesteerd.

De hoofdvraag is:

Kan de agrariër op de bestaande locatie zijn voornemen tot uitbreiding verwezenlijken of zou hij die uitbreiding beter kunnen combineren met een bedrijfsverplaatsing?

Het antwoord op die vraag is tweeledig. Enerzijds gaat het om de bedrijfsmatig zo optimaal mogelijke ontwikkeling van het boerenbedrijf. Een boer doet een investering in een gebouw, en zal zijn hele erf [inclusief opritten] daarop aan willen passen. De bestaande infrastructuur moet daarvoor niet teveel belemmeringen voor de boer opleveren. Bovendien wil hij vanuit zijn bedrijfspositie zover mogelijk uit de buurt blijven van woonclusters en natuurgebieden. De nabijheid daarvan kan de bedrijfsvoering namelijk in de weg gaan staan; nú en/of in de verdere toekomst.

Anderzijds kijkt de maatschappij met de boer mee. Steeds belangrijker wordt het voor een boer om maatschappelijk verantwoord te ondernemen. Dierenwelzijn staat in het middelpunt van de belangstelling, maar ook de manier waarop boeren hun stallen in het landschap vormgeven.

Onderstaand komen de volgende aspecten voor de afweging om uit te breiden op de bestaande locatie of om te verplaatsen aan de orde:

- ontsluiting/infrastructuur
- nabijheid van wonen
- nabijheid van natuur
- grondpositie
- tijdshorizon

- bijzondere waarden
- landschappelijke kwetsbaarheid

Voor ieder aspect wordt de impact van de schaalvergroting benoemd én worden één of meerdere concrete aanwijzingen geformuleerd, die bij de keuze tussen verplaatsing of uitbreiding op de bestaande locatie van belang zijn.

2.2. Ontsluiting / Infrastructuur

De ontsluiting is voor een agrarisch bedrijf erg belangrijk. Hoe groter de bedrijven worden hoe belangrijker ook die ontsluitingsmogelijkheden worden. Een groter bedrijf genereert namelijk meer én zwaardere vervoersbewegingen. Niet alle bestaande wegen zijn daarop berekend. Het is van belang dat de erfontsluitingswegen in de nabijheid van het uit te breiden agrarisch bedrijf daarvoor geschikt zijn.

Wetgeving, een efficiënte bedrijfsvoering en veiligheid vereist steeds vaker een tweede ontsluiting van het boerenerf, zodat verkeersstromen op dat erf kunnen worden gescheiden. Dit moet dus mogelijk zijn op de locatie waar het bedrijf wil uitbreiden. Daarbij zijn [vanwege de organisatie op het erf] de mogelijkheden op het erf van belang, maar ook [vanwege de verkeersveiligheid] de situering van het erf ten opzichte van kruispunten of rotondes.

De toename van de verkeersbewegingen vereist ook een gunstige ligging van het bedrijf ten opzichte van bebouwingsconcentraties. Het is voor een boer lastig om steeds door het dorp te moeten met zijn grote materieel. Anderzijds is het voor het dorp minder

veilig als die grote machines en vrachtwagens in toenemende mate door het dorp komen.

Kijk goed naar het bestaande wegennet in de nabijheid van het bedrijf in relatie tot de wens tot uitbreiding, maar ook naar de situering van het bedrijf ten opzichte van de dorpen!!

Aanwijzingen

- **De directe erfontsluitingswegen zouden doorgaans minimaal 4 meter breed moeten zijn en een zekere stroomfunctie moeten hebben op basis van een verkeers- en vervoersplan, om verantwoord gebruikt te kunnen worden;**
- **Een nieuwe oprit zou vanwege de verkeersveiligheid op tenminste 50 meter van een kruispunt of rotonde gesitueerd moeten worden;**
- **De locatie zou niet zodanig moeten liggen dat veel vervoersbewegingen door bebouwingsconcentraties plaatsvinden;**

2.3. Nabijheid wonen

De nabijheid van woonbebouwing van derden rond het boerenbedrijf kan beperkingen opleveren voor de ontwikkelingsmogelijkheden van een agrarisch bedrijf, nu én in de toekomst. De milieuwetgeving wordt steeds strenger en de impact van grotere worden- de bedrijven op de omgeving wordt steeds groter. Uitbreiding van een bedrijf op een locatie waarbij veel woonbebouwing in de [directe] omgeving aanwezig is, kan het bedrijf daarmee voor toekomstige ontwikkelingen op slot zetten. Huidige richtlijnen van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten [VNG] [zone van 100 meter rond een melkveehouderij] zijn gebaseerd op een gemiddelde grootte van een melkveehouderijbedrijf. Voor uitbreiding van deze bedrijven is het dan ook beter om “preventief” een grotere zone te hanteren, zodat ook in de toekomst aan de richtlijnen kan worden voldaan.

Kijk goed naar de aanwezigheid van woonbebouwing in de directe omgeving van het agrarisch bedrijf! Belemmert die de toekomstige ontwikkelingsmogelijkheden niet teveel?

Aanwijzing:

- Ga uit van een zone rond het uit te breiden agrarisch bedrijf van 100 meter of meer. Een attentiezone van 200 meter is daarbij denkbaar;

2.4. Nabijheid natuur

Natuurontwikkeling en landbouw kennen een haat/liefde-verhouding. De nabijheid van natuurgebieden belemmert een agrarisch bedrijf in zijn bedrijfsvoering. Daarbij is het type natuurgebied en het type agrarisch bedrijf van belang. Omdat beperkingen door de aanwezigheid van natuurgebied niet in harde cijfers is uit te drukken [is altijd afhankelijk van plaatselijke situatie en het daarvoor uit te voeren ecologisch onderzoek] is het beter om met een “attentiezone” rond natuurgebieden rekening te houden.

Kijk bij een wens tot uitbreiding van een agrarisch bedrijf nadrukkelijk naar de nabijheid van natuurgebieden!

Aanwijzing:

- **Ga uit van een attentiezone rond het agrarisch bedrijf die afhankelijk is van de aard van het nabijgelegen natuurgebied en de gevoeligheid van dat gebied voor ammoniak. [Op het moment dat hierover meer informatie beschikbaar komt dient dit punt nog nader geconcretiseerd te worden];**

2.5. Grondpositie

Grondbezit is een belangrijke randvoorwaarde voor een agrariër om te kunnen uitbreiden. Grotere stallen betekent meer beesten en daarvoor is meer grond nodig. Een nieuwe stal van bijvoorbeeld 3000 m² biedt ruimte aan zo'n 300 koeien en daarvoor is [naar de huidige maatstaven] zo'n 150 hectare cultuurgrond nodig. Bovendien wil de boer vanuit bedrijfseconomische overwegingen zoveel mogelijk grond aansluitend aan zijn erf hebben liggen. Dit aaneengesloten areaal cultuurgrond wordt de huiskavel [aan-

eengesloten oppervlakte cultuurgrond aansluitend aan het boerenerf, dat niet door wegen wordt doorkruist] genoemd. Tenminste 60% van het grondareaal van een boer zou tot de huiskavel moeten behoren.

Bij een wens tot uitbreiding is het daarom van belang om in beeld te brengen hoe het grondeigendom en/of gebruiksrecht van de boer eruit ziet, waar zijn grond ligt ten opzichte van het boerenerf en of er mogelijkheden zijn om dit areaal in de toekomst uit te breiden.

Kijk goed naar het benodigde areaal cultuurgrond ten opzichte van de wens tot uitbreiding! Vergeet daarbij niet de ontwikkelingsmogelijkheden voor de toekomst.

Aanwijzingen:

- Ga er bij de uitbreiding van een agrarisch bedrijf vanuit dat er een evenredige hoeveelheid grond aanwezig is of bij het bedrijf betrokken kan worden. Voor een nieuwe stal van bijvoorbeeld 3000 m² is [naar de huidige maatstaven] zo'n 150 hectare cultuurgrond nodig.
- Ga er vanuit dat bij een agrarische bedrijf tenminste 60% van het grondareaal tot de huiskavel behoort.

2.6. Tijdshorizon

Het tijdsperspectief waarin de uitbreiding van het agrarisch bedrijf wordt bekeken, is van groot belang.

Het voornemen om uit te breiden dient namelijk in een ruimer perspectief te worden gezien dan die uitbreiding op zich. Het is belangrijk om voor een langere periode een juiste beslissing te nemen. Dit betekent dat ook moet worden nagedacht over de uitbreiding na de uitbreiding. Pas dan kan de nieuwe uitbreiding in zijn context worden beoordeeld. Met name wanneer het gaat om een schaalsprong [in casu: de bouw van een nieuwe stal] is deze vraag relevant omdat op dat moment aanzienlijke bedragen worden uitgegeven die wellicht niet op de juiste plek worden geïnvesteerd.

Kijk verder vooruit dan de nu voorliggende uitbreidingswens en beantwoordt in ieder geval de onderstaande vragen!

- **Hoe past de uitbreiding in de plannen voor de verdere toekomst?**
- **Is die verdere toekomst nog wel te realiseren op de bestaande locatie?**

2.7. Bijzondere waarden

Bij iedere nieuwe ontwikkeling dient te worden gekeken hoe die ontwikkeling zich verhoudt tot mogelijk aanwezige archeologische waarden, ecologische waarden, cultuurhistorische waarden en tot belangen van het waterschap.

Kijk bij een wens tot uitbreiding ook naar mogelijke belemmeringen door archeologische, ecologische, cultuurhistorische waarden en belangen van het waterschap!

2.8. Landschappelijke kwetsbaarheid

De realisatie van een nieuwe stal heeft invloed op de omgeving. De stal heeft een omvang, een hoogte en een uitstraling die zorgvuldig binnen het bestaande landschap moet worden ingepast. Die inpassing is maatwerk op de betreffende locatie. Dit betekent ook dat het landschap geen primair sturend element is bij de keuze of een boer op de bestaande plek of juist elders zou moeten uitbreiden. Het landschap is daarbij namelijk niet leidend. Met andere woorden: er zijn in Fryslân geen gebieden aan te wijzen waar een uitbreiding of vestiging van een boerderij om landschappelijke redenen niet zou kunnen. Wel zijn er meer en minder geschikte locaties binnen de landschappen te benoemen [zie hiervoor ook het blok Regionale inpassing].

2.9. Conclusie

De bovenstaande aanwijzingen zijn een “zoek-en-vind-proces”. Wanneer uiteindelijk alle bovenstaande aspecten voor de betreffende agrariër in beeld zijn gebracht ontstaat een overzichtelijk beeld van de mogelijkheden om de wens tot uitbreiding op de bestaande locatie te realiseren. De uitvoerbaarheid speelt daarbij een laatste belangrijke rol en moet bij elke aanwijzing worden meegewogen. Is de uitbreidingswens binnen de bovenstaande context nog financieel haalbaar of moet het ‘programma’ aangepast worden? Deze vraag dient gedurende het gehele “zoek-en-vind-proces” gesteld te worden om aan het eind van dit proces een juiste conclusie te kunnen trekken over de noodzaak van bedrijfsverplaatsing.

3. Regionale inpassing

3.1. Inleiding

De uitbreiding van een agrarisch bedrijf is niet altijd logisch of mogelijk op de bestaande plek. Een agrarisch bedrijf dat op de huidige locatie niet een duurzame investering kan doen, zal daarom moeten verplaatsen. Daarbij is een nieuwe bedrijfslocatie nodig. Bij het zoeken naar een nieuwe locatie speelt een aantal zaken een belangrijke rol. Vanuit landschappelijk oogpunt dient in de eerste plaats de “waar ga ik naar toe”- vraag gesteld te worden. Het landschap is namelijk sturend in de locatiekeuze [maar niet leidend]. Vervolgens komen per landschapstype de belangrijkste karakteristieken aan bod, alsmede de ontwerpaankopingspunten voor dat landschapstype.

Daarna komen de overige zaken aan bod, zoals ontsluiting/infrastructuur, de nabijheid tot wonen en natuur, de grondpositie en de tijdshorizon.

3.2. Waar ga ik naar toe?

De eerste stap in het beantwoorden van die vraag is een tweede vraag “waar wil ik naar toe?”. Het antwoord op die vraag valt ondermeer uiteen in een grond aspect [waar ligt mijn grond en waar kan ik mijn bedrijf exploitabel maken?], een sociaal aspect [hoever

wil ik van familie en vrienden af wonen?] en een ruimtelijk/fysiek aspect [in welk type landschap wil ik mijn bedrijf vestigen?].

Al deze aspecten zijn zeer persoonlijk en subjectief en vallen niet binnen de reikwijdte van dit werkboek. Uiteindelijk kunnen drie uitkomsten van dit keuze proces worden voorzien:

- het bedrijf wordt binnen de huiskavel op een andere locatie gevestigd;
- het bedrijf wordt net buiten de huiskavel op een nieuwe locatie gevestigd, waarbij het bedrijf nog [mede] gebruik maakt van de bestaande huiskavel;
- het bedrijf wordt op een geheel nieuwe locatie gevestigd, zonder economische en bedrijfsmatige binding met de voormalige huiskavel.

In de beide laatste gevallen is op kleinschalige wijze gebiedsontwikkeling noodzakelijk.

Wanneer de keuze is gemaakt waar men heen wil, gaat de “waar ben ik”-vraag spelen. Ieder type landschap waarin een nieuwe locatie wordt gevonden vergt namelijk een specifieke benadering. Voor elk landschapstype zijn aanknopingspunten voor een verantwoorde inpassing in dat landschap te benoemen. Dat wordt in onderstaande voor ieder landschapstype gedaan. Daarbij is eerst een uitwerking gemaakt voor één landschapstype met de aanwijzingen voor landschappelijke inpassing, maar ook voor de ontsluiting/infrastructuur, de nabijheid tot wonen, de nabijheid tot natuur, de grondpositie, de tijdshorizon en bijzondere waarden.

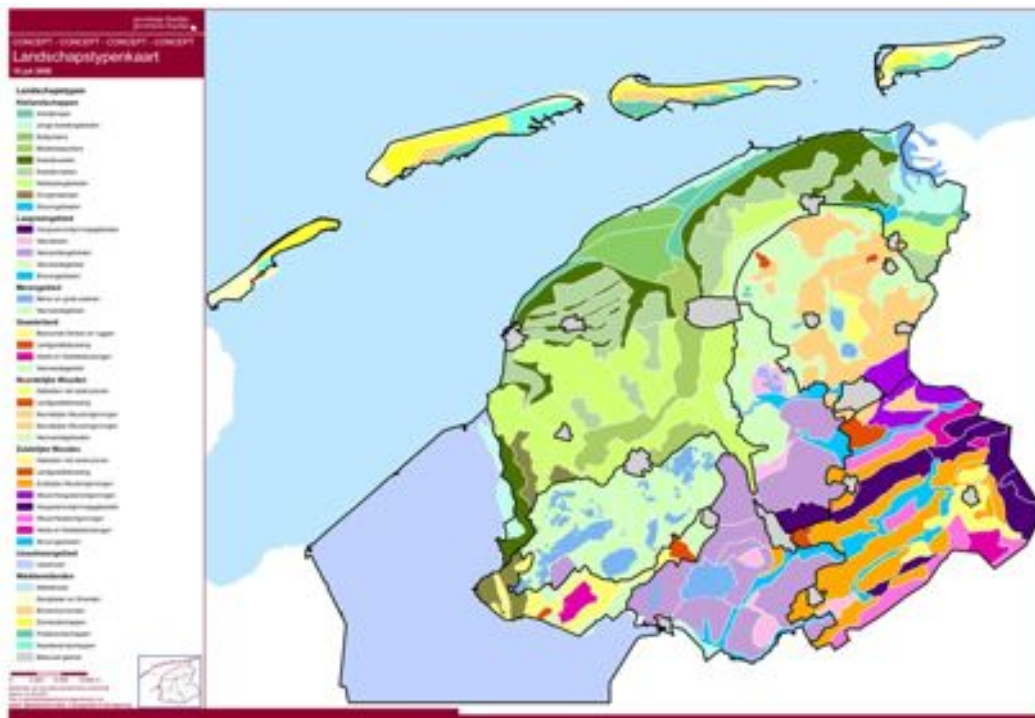
De laatstgenoemde aspecten gelden namelijk voor alle landschapstypen. Voor de overige landschapstypen zijn vervolgens nog specifieke aanwijzingen gegeven voor de landschappelijke inpassing. Het is dus afhankelijk van de locatiekeuze welk “kopje” landschap u moet gebruiken.

3.3. Landschappelijke inpassing

Wanneer de keuze is gemaakt voor een bepaald deel van de provincie, moet nader worden bekeken hoe een agrarisch bedrijf in dat landschap verantwoord kan worden ingepast. In het navolgende worden voor de volgende landschapstypen aanwijzingen daarvoor gegeven:

- 1. Kwelderwallen;**
- 2. Kweldervlakte;**
- 3. Marneslenk;**
- 4. Middelzeepolder [Noord];**

5. **Veenweidegebied;**
6. **Veenpolders;**
7. **Noordelijke Wouden;**
8. **Gaasterlân;**
9. **Stroomgebieden;**
10. **Zuidelijke Woudontginningen;**
11. **Waddeneilanden Polders;**

3.3.1. Kwelderwallen

Voorbeeldgebied: Oosterbierum/KloosterLidlum

Lineair enigszins verhoogde ligging van veelal evenwijdig aan elkaar gelegen kwelderwallen, lengterichting benadrukt door wegen en beplanting. Hierop bebouwing [terpdorpen], wegen en beplanting geconcentreerd. Voorzijde boerderijen gericht op de weg. Grote variatie aan kwelderwallen; van zeer smal [enkele honderden meters] tot zeer brede [1 tot 2 kilometer]. Op de smalle kwelderwal [< circa 500 m] doet grootschalige agrarische bebouwing inbreuk op de maat, schaal en korrel van de bouwkundige en landschappelijke elementen van deze kwelderwallen. Overwogen zou kunnen worden op uitgekiende plaatsen boerderijbouw in de kweldervlakte toe te staan met het doel de openheid van de kweldervlakte te garanderen. Kwelderwal veelal als akkerbouw en [glas]tuinbouw in gebruik, plaatselijk grasland. Plaatselijk aanwezigheid oude dijken. Regelmatige blokverkaveling. Erven zijn veelal aan drie zijden beplant. Erfbosjes komen ook voor.

Aanwijzingen:

- **Zoek bij voorkeur een locatie met een bestaande boerderij;**
- **Op de brede kwelderwallen [circa 1000 m] aanhaken bij de lineaire structuren zoals de Hearewei;**
- **Richting van de bebouwing in de richting van de verkaveling [hoofdrichting];**
- **Nieuwe boerderijen los van het dorp afhankelijk van de maat en schaal van de terpdorpen. Streven naar een verspreide bebouwing in een los en luchtig lint;**

- **Smalle kwelderwallen in principe vrijwaren van nieuwe agrarische bedrijven;**
- **Boerderijen zijn gericht op de weg;**
- **Beplanting aan drie zijden, waaronder ook erfbosjes mogelijk zijn;**
- **Trots van het erf richt zich naar de weg;**
- **Bomen als hoofdsoort, keuze uit één soort of een combinatie: es, esdoorn, abeel, populier, iep, wilg, els.**
- **Parkbomen in de voortuin [beuk, linde, goudes en plataan].**

Kijk goed naar het wegennet in de nabijheid van de nieuwe locatie, maar ook naar de situering van die locatie ten opzichte van de omliggende dorpen!

Ontsluiting/infrastructuur

Hoe groter de bedrijven worden hoe belangrijker ook de ontsluitingsmogelijkheden worden voor dat bedrijf. Een groter bedrijf genereert meer én zwaardere vervoersbewegingen. Bovendien vereist wetgeving steeds vaker een tweede ontsluiting van het boeren-erf, zodat verkeersstromen op dat erf kunnen worden gescheiden.

Is de infrastructuur op een dergelijke verzwaring en intensiteit berekend? Is er een mogelijkheid om een tweede ontsluiting te realiseren? Is de locatie gunstig gesitueerd ten opzichte van dorpskernen, of moeten alle vervoersbewegingen juist door die dorpen?

Aanwijzingen

- **De directe erfontsluitingswegen dienen minimaal 4 meter breed te zijn, en moeten een zekere stroomfunctie hebben op basis van een verkeers- en vervoersplan, om verantwoord gebruikt te kunnen worden;**
- **Een tweede oprit moet vanwege de verkeersveiligheid op minstens 50 meter van een kruispunt of rotonde gesitueerd worden;**
- **De locatie zou niet zodanig moeten liggen dat veel vervoersbewegingen door bebouwingsconcentraties plaatsvinden.**

Nabijheid wonen

De nabijheid van woonbebouwing rond het boerenbedrijf kan beperkingen opleveren voor de ontwikkelingsmogelijkheden van een agrarisch bedrijf, nu én in de toekomst. De milieuwetgeving wordt steeds strenger en de impact van grotere wordende bedrijven op de omgeving wordt steeds groter. Een locatie waarbij veel woonbebouwing in de [direc-

te] omgeving aanwezig is, kan het bedrijf daarmee voor toekomstige ontwikkelingen op slot zetten.

Kijk goed naar de aanwezigheid van woonbebouwing in de directe omgeving van de nieuwe locatie! Belemmert die de toekomstige ontwikkelingsmogelijkheden niet teveel?

Aanwijzing:

- **Ga uit van een zone rond de nieuwe locatie van 100 meter of meer. Een attentiezone van 200 meter is daarbij denkbaar;**

Nabijheid natuur

Natuurontwikkeling en landbouw kennen een haat/liefde-verhouding. De nabijheid van natuurgebieden belemmert een agrarisch bedrijf in zijn bedrijfsvoering. Daarbij is het type natuurgebied en het type agrarisch bedrijf van belang. Omdat beperkingen door de aanwezigheid van natuurgebied niet in harde cijfers is uit te drukken [is altijd afhankelijk van plaatselijke situatie en het daarvoor uit te voeren ecologisch onderzoek] is het beter om met een “attentiezone” rond natuurgebieden rekening te houden.

Kijk bij een verplaatsing van een agrarisch bedrijf nadrukkelijk naar de nabijheid van natuurgebieden!

Aanwizing:

- **Ga uit van een attentiezone rond de locatie die afhankelijk is van de aard van het nabijgelegen natuurgebied en de gevoeligheid van dat gebied voor ammoniak. [Op het moment dat hierover meer informatie beschikbaar komt dient dit punt nog nader geconcretiseerd te worden];**

Grondpositie

Grondbezit is een belangrijke randvoorwaarde voor een agrariër om te kunnen uitbreiden. Grotere stallen betekent meer beesten en daarvoor is meer grond nodig. Een nieuwe stal van bijvoorbeeld 3000 m² biedt ruimte aan zo'n 300 koeien en daarvoor is [naar de huidige maatstaven] zo'n 150 hectare cultuurgrond nodig. Bovendien wil de boer vanuit bedrijfseconomische overwegingen zoveel mogelijk grond aansluitend aan zijn erf hebben liggen. Dit aaneengesloten areaal cultuurgrond wordt de huiskavel [aaneengesloten oppervlakte cultuurgrond aansluitend aan het boerenerf, dat niet door wegen wordt doorkruist] genoemd. Tenminste 60% van het grondareaal van een boer zou tot de huiskavel moeten behoren.

Bij een verplaatsing is het daarom van belang om in beeld te brengen hoe het grondeigendom en/of gebruiksrecht van de boer eruit ziet, waar zijn grond ligt ten opzichte van het boerenerf en of er mogelijkheden zijn om dit areaal in de toekomst uit te breiden.

Kijk goed naar het benodigde areaal cultuurgrond ten opzichte van de wens tot uitbreiding! Vergeet daarbij niet de ontwikkelingsmogelijkheden voor de toekomst.

Aanwijzingen:

- Ga er bij de nieuwvestiging van een agrarisch bedrijf vanuit dat er een evenredige hoeveelheid grond aanwezig is of bij het bedrijf betrokken kan worden. Voor een nieuwe stal van bijvoorbeeld 3000 m² is [naar de huidige maatstaven] zo'n 150 hectare cultuurgrond nodig.
- Ga er vanuit dat bij een agrarische bedrijf tenminste 60% van het grondareaal tot de huiskavel behoort.

Tijdshorizon

Het voornemen om te verplaatsen dient in een ruimer perspectief te worden gezien dan die verplaatsing op zich. Het is belangrijk om voor een langere periode een juiste beslissing te nemen. Dit betekent dat ook moet worden nagedacht over de ontwikkelingsmogelijkheden op die nieuwe locatie. Pas dan kan de verplaatsing een meerwaarde opleveren voor de toekomst.

Kijk dus verder vooruit dan het verplaatsen van het agrarisch bedrijf alleen! Kunnen plannen voor de verder toekomst op die nieuwe locatie worden ingepast?

Bijzondere waarden

Bij iedere nieuwe ontwikkeling dient te worden gekeken hoe die ontwikkeling zich verhoudt tot mogelijk aanwezige archeologische waarden, ecologische waarden, cultuurhistorische waarden en tot belangen van het waterschap.

Kijk bij een verplaatsing van een agrarisch bedrijf ook naar mogelijke belemmeringen door archeologische, ecologische, cultuurhistorische waarden en belangen van het waterschap!

Conclusie

Wanneer de keuze voor een locatie is gemaakt en aan bovenstaande aanwijzingen op het gebied van landschappelijke inpassing, ontsluiting/infrastructuur, nabijheid wonen, nabijheid natuur, grondpositie, tijdshorizon en bijzondere waarden aandacht is besteed, dient de stap te worden genomen naar de lokale inpassing van het boerenbedrijf op de locatie. Zie hiervoor het hoofdstuk “Lokale inpassing”.

3.3.2. Kweldervlakte

Voorbeeldgebied: Zuidermiedenpolder

Open tot zeer open gebieden met een dominante lengterichting, sporadische aanwezigheid bebouwing, veelal beplanting rondom. Aanwezigheid grote vaarten [lengterichting], opvaarten vaak haaks hierop. Grasland gebruik bepalend voor het landschapsbeeld. Aanwezige wegen voornamelijk onbeplant. Regelmatige blokverkaveling.

Aanwijzingen:

- **Zoek bij voorkeur een locatie met een bestaande boerderij;**

- In principe open houden [zie ook voorgaande];
- Wanneer toch gebouwd wordt, dan met insteekwegen vanuit de kwelderwal;
- Uitgaan van een kantig erf, met aan 3 zijden erfbeplanting;
- Bomen als hoofdsoort, keuze uit één soort of een combinatie: es, esdoorn, abeel, populier, iep, wilg, els.
- Trotse zijde hoeft niet naar de weg gericht te zijn, maar bijvoorbeeld naar het zuiden;
- Parkbomen in de voortuin [in de kweldervlakte parkbomen die minder uitbundig zijn, zoals een linde].

Ga nu in dit werkboek terug naar paragraaf 3.3.1 om ook de aanwijzingen op het gebied van ontsluiting/infrastructuur, nabijheid wonen, nabijheid natuur, grondpositie, tijdshorizon en bijzondere waarden op te volgen.

3.3.3. Marneslenk

Voorbeeldgebied: Pingjum [Achlum]

Bebouwing voornamelijk geconcentreerd op kwelderwallen, zowel geconcentreerd in terpdorpen als verspreid. Beplanting rond boerderijen. Bosbeplanting op voormalige stinzenlocaties. Opstreckende verkaveling vanuit de kwelderwal. Insteek wegen vanuit de kwelderwal, aanwezigheid vaarten in lengterichting slenk. Herkenbare laag gelegen slenk [open]. Aanwezigheid historische dijken [Pingjumer Gulden Halsband]. Akkerbouw en [glas]tuinbouw op de kwelderwallen, grasland op de lager delen. Afsluitende hoge zeedijk.

Aanwizingen:

- Zoek bij voorkeur een locatie met een bestaande boerderij;
- Slenk vrijhouden van bebouwing;
- Aansluiten op de lineaire structuur van de kwelderwal;
- Richting van de bebouwing in de richting van de verkaveling [hoofdrichting];
- Nieuwe boerderijen los van het dorp afhankelijk van de maat en schaal van de terpdorpen;
- Streven naar een verspreide bebouwing in een los en luchtig lint;
- Erven richten zich met de voorzijde op de weg als ze daaraan liggen. De richting verder van de weg af is maatwerk;
- De erven zijn kantig opgezet en hebben een beplanting aan drie zijden;
- Bomen als hoofdsoort, keuze uit één soort of een combinatie: es, esdoorn, abeel, populier, iep, wilg, els.
- Parkbomen in de voortuin [beuk, linde, goudes en plataan]

Ga nu in dit werkboek terug naar paragraaf 3.3.1 om ook de aanwijzingen op het gebied van ontsluiting/infrastructuur, nabijheid wonen, nabijheid natuur, grondpositie, tijdshorizon en bijzondere waarden op te volgen.

3.3.4. Middelzeepolder [Noord]

Voorbeeldgebied Weidum

Open grootschalig gebied. Boerderijen en bebouwing [en beplanting] en terpdorpen aan randen kwelderwallen. Opstreckende verkaveling en ontsluiting, vaarten en opvaarten, aanwezigheid dwarsdijken. Beplante agrarische erven, voornamelijk grasland.

Aanwijzingen:

- Zoek bij voorkeur een locatie met een bestaande boerderij;
- Situering van grootschalige nieuwbouwboerderijen bij voorkeur op de rand van de kwelderwal of net tot 100 tot 200m de Middelzee in waarbij de openheid van de Middelzee zoveel mogelijk bewaard blijft en ook vanaf de beleavingslijn op de kwelderwal zelf zichtbaar blijft;
- Enige gepaste afstand tot kwetsbare bestaande bebouwing en kleine terpdorpen is wenselijk;
- De locatie van de trotse zijde van het erf is maatwerk;
- De erfbepanting is kantig in de vorm van een windsingels aan drie zijden. Er is een combinatie van alleen een rij bomen èn bomen en struiken goed mogelijk;
- Bomen als hoofdsoort, keuze uit één soort of een combinatie: es, esdoorn, abeel, populier, iep, wilg, els.

Ga nu in dit werkboek terug naar paragraaf 3.3.1 om ook de aanwijzingen op het gebied van ontsluiting/infrastructuur, nabijheid wonen, nabijheid natuur, grondpositie, tijdschizon en bijzondere waarden op te volgen.

3.3.5. Veenweidegebied

Voorbeeldgebied: Omgeving Akmarijp

Zeer grootschalig, openheid en weidsheid. Aanwezigheid meeroevers [riet, beplanting]. Hoofdgrondgebruik vrijwel uitsluitend grasland en natuurgebieden. Structuurbepalende waterlopen als Boorne, Prinses Margriet Kanaal en frequent voorkomen van brede vaarten en opvaarten. Sporadisch voorkomen van dorpen. Zeer verspreid voorkomen van [beplante] agrarische erven, aan de wegen én op enige afstand van de weg. Voorzijde boerderijen gericht op de weg. Langs relatief schaars voorkomende wegen zeer incidenteel voorkomen van beplanting. Opstrekkende verkaveling in verschillende verkavelingsblokken. In het noorden regelmatige blokverkaveling.

Aanwijzingen:

- **Zoek bij voorkeur een locatie met een bestaande boerderij;**
- **Nieuwe boerderijen koppelen aan linten om de open ruimte gaaf te houden óf nieuwe boerderijen situeren op enige afstand van het lint in de opstrek-kende verkaveling;**
- **Afstand tot het lint is lokaal maatwerk;**
- **Erfbeplanting in principe aan 3 zijden in een kantige opzet;**
- **Trots van het erf uitstralen aan de wegzijde;**
- **Bomen als hoofdsoort [es, els, berk, populier, wilg]. Parkbomen in de voor-tuin.**

Ga nu in dit werkboek terug naar paragraaf 3.3.1 om ook de aanwijzingen op het gebied van ontsluiting/infrastructuur, nabijheid wonen, nabijheid natuur, grondpositie, tijdshorizon en bijzondere waarden op te volgen.

3.3.6. Veenpolders

Voorbeeldgebied: veenpolder van Echten

Door veendijken en poldervaarten omsloten middenschalige tot grootschalige gebieden. Aanwezigheid van lintbebouwing [van boerderijen en woningen] en lintdorpen. Plaatselijk met moerasbos verlande restanten van veenderijen [petgaten]. Verspreide aanwezigheid van boselementen. Aanwezigheid vaarten, brede poldersloten, gemalen en molens kenmerkend. Opstreckende verkaveling. Beplanting komt voor rond boerderijen en erven. Onregelmatig voorkomen van beplante wegen. Grondgebruik vrijwel uitsluitend grasland.

Aanwijzingen:

- Zoek bij voorkeur een locatie met een bestaande boerderij;
- Gebieden met ‘bovenlanden’ [restveengebieden, met daarop lintbebouwing] vrijwaren van grootschalige bebouwingen;
- Aanhaken bij de recentere wegstructuren;
- In tweede instantie kan gedacht worden aan het aanhaken achter de lintbebouwing op de bovenlanden. De afstandsbepaling is maatwerk;
- De trotse zijde van het erf richt zich naar de weg;
- De erfbepanting is kantig en bevindt zich aan drie zijden. Soms kan de erfbepanting uitgebreid worden met een bosje. Bomen als hoofdsort: wilg, els, es, berk, populier;
- Parkbomen in de voortuin zijn ingetogen.

Ga nu in dit werkboek terug naar paragraaf 3.3.1 om ook de aanwijzingen op het gebied van ontsluiting/infrastructuur, nabijheid wonen, nabijheid natuur, grondpositie, tijdshorizon en bijzondere waarden op te volgen.

3.3.7. Noordelijke Wouden

Voorbeeldgebied: omgeving Drogeham

Zeer kleinschalig landschap. Kenmerkende strokenverkaveling begrensde door dicht patroon van elzensingels en houtwallen. Kenmerkende lengte-breedte verhouding variërend van 5:1 tot bijna vierkante percelen. Zowel akkerbouw als grasland komt voor.

Voornamelijk grote eenheden van lintbebouwing en lintdorpen en bebouwingsconcentraties. Incidenteel voorkomen van verspreid gelegen [heidedorp]bebouwing. Frequent voorkomen van pingoruïnes. Kenmerkende gradiënten in de overgang van besloten naar open gebieden. Voorkomende wegen veelal voorzien van boombeplanting.

Aanwijzingen:

- Zoek bij voorkeur een locatie met een bestaande boerderij;
- In eerste instantie aansluiten bij de grotere ontsluitingswegen van het gebied zodat de lokale schaal [plattelandsweg, zandpad] de bestaande verbanden en de maximale beleving van de kleinschaligheid gehandhaafd blijft;
- Situering nieuwe bebouwing in opstreckende verkaveling.
- Erfbeplanting is kavelgrensbeplanting;
- Daar waar elzensingels zijn, dan ook hier nieuwe elzensingels aanleggen langs de sloten. Daar waar juist houtwallen zijn, dit patroon voortzetten;
- Trotse zijde in de korte zijde van de opstreckende verkaveling;
- Bomen als hoofdsoort bij elzensingels is els en bij houtwallen is eik;
- Parkbomen in de voortuin zoals beuk en linde.

Ga nu in dit werkboek terug naar paragraaf 3.3.1 om ook de aanwijzingen op het gebied van ontsluiting/infrastructuur, nabijheid wonen, nabijheid natuur, grondpositie, tijdschorsion en bijzondere waarden op te volgen.

3.3.8. Gaasterlân

Voorbeeldgebied: Nijemirdum

Opbouw van het landschap is kleinschalig. Lineaire structuren van beplante bewoningslinten en concentraties van dorpen, op de overgang van beboste gebieden enerzijds en

de open polders richting weidse meren anderzijds. Relatief veel voorkomen van bos elementen, houtsingels en houtwallen. Aanwezigheid van esstructuren. Regelmatige blokverkaveling tot strokenverkaveling. Ook verspreid voorkomende bebouwing aanwezig. Voorkomen van zowel grasland als akkerbouw. Gevarieerde ontginningsstructuur en aanwezigheid reliëf. Voorkomen van kleinere landgoederen. Erven versterken het beplante lint op de hoge delen in Gaasterland.

Aanwijzingen:

- **Zoek bij voorkeur een locatie met een bestaande boerderij;**
- **Nieuwe bebouwing aan de half open linten koppelen;**
- **Essen open houden en vrijhouden van bebouwing;**
- **Onregelmatige situering van nieuwe bebouwing afhankelijk van de lokale onregelmatigheden;**
- **De trotse zijde van het erf ligt aan de weg;**
- **Bepanting kantig, maar kan ook aangevuld worden met een bosje. Combinatie van houtsingel, houtwal, rijen bomen of oprijlaan. Als hoofdboom geldt hier de eik;**
- **Parkbomen in de voortuin, voorkeur voor een linde of beuk.**

Ga nu in dit werkboek terug naar paragraaf 3.3.1 om ook de aanwijzingen op het gebied van ontsluiting/infrastructuur, nabijheid wonen, nabijheid natuur, grondpositie, tijdschhorizon en bijzondere waarden op te volgen.

3.3.9. Stroomgebieden [Middenloop]

Voorbeeldgebied: omgeving Oldeholtpade

Middenloop: Lineaire midden- tot kleinschalige open ruimtes rond de beken. Plaatselijk zeer besloten door bos- en of moerasvorming. Natuurlijke beekkarakter veelal afwezig door kanalisatie tot zelfs plaatselijk kanaalkarakter [bijvoorbeeld Tjonger]. Vrijwel afwezigheid van bebouwing. Sporadisch kruisende wegen. En plaatselijke aanwezigheid van zijvaarten, opvaarten en gemalen.

Bovenloop: Tjonger door kronkelend verloop karakteristiek. Beperkte aanwezigheid begeleidende landschapselementen in het beekdal.

Aanwijzingen:

- **Zoek bij voorkeur een locatie met een bestaande boerderij;**
- **De dalen van de stroomgebieden zoveel mogelijk vrij houden van [grootschalige] bebouwing;**
- **Situering grootschalige agrarische vestigingen op de randen van de dalen langs de primaire of secundaire lineaire wegen langs de beekdalen;**
- **Situering van agrarische gebouwen in opstrekkende richting op variabele afstand tot de weg;**
- **Aan de randen van de dalen staan de erven met de trotse zijde naar de weg gericht. In het dal speelt dat geen rol;**
- **Erfbeplanting op de rand van de dalen is een voortzetting van de kavelgrensbeplanting, laanbeplanting of bosperceel;**
- **In de dalen is erfbeplanting een windsingel, waar het erf een kantige opzet heeft;**

- Bomen als hoofdsoort is in het besloten landschap de eik en in het open landschap zoals in de polders; wilg, els, es, populier;
- Parkbomen, zoals beuk en linde staan wel in de voortuin op de rand, maar zijn meer ingetogen van soort in het dal.

Ga nu in dit werkboek terug naar paragraaf 3.3.1 om ook de aanwijzingen op het gebied van ontsluiting/infrastructuur, nabijheid wonen, nabijheid natuur, grondpositie, tijdshorizon en bijzondere waarden op te volgen.

3.3.10. Zuidelijk Woudontginningen

Voorbeeldgebied omgeving Oldeberkoop

Midden- tot kleinschalig besloten landschap. Evenwijdig aan de beken gelegen zandruigen met daarop lineaire wegstructuur [met voornamelijk eikenbeplanting] waarlangs lintvormige bebouwing en dorpen. Haaks op deze wegstructuur is de opstrekken- de verkaveling voorzien van houtsingels en plaatselijk bouselementen.

Aanwijzingen:

- Zoek bij voorkeur een locatie met een bestaande boerderij;
- Situering agrarische nieuwbouw koppelen aan lineaire linten, haaks op deze wegstructuur [opstrekken- de verkaveling] op variabele afstand van de weg
- De erven staan met de trotse zijde naar de weg gericht. In het dal speelt dat geen rol;

- Erfbeplanting is een voortzetting van de kavelgrensbeplanting, laanbeplanting of bosperceel;
- Bomen als hoofdsoort is in het besloten landschap de eik en in het open landschap zoals in de polders; wilg, els, es, populier;
- Parkbomen in de voortuin, zoals beuk en linde.

Ga nu in dit werkboek terug naar paragraaf 3.3.1 om ook de aanwijzingen op het gebied van ontsluiting/infrastructuur, nabijheid wonen, nabijheid natuur, grondpositie, tijdshorizon en bijzondere waarden op te volgen.

3.3.11. Waddeneilanden Polders

voorbeeldgebied Hoorn Terschelling

Open tot zeer open grootschalige ruimten plaatselijk versmallend tot enkele honderden meters, begrensd door hoge zeedijk aan de zuidzijde en een met beplanting, bebouwing met erfbeplanting aan de noordzijde. Nauwelijks tot beperkte aanwezigheid van bebouwing verschillend per eiland. Grondgebruik voornamelijk grasland. Verspreide aanwezigheid eendenkooien als vrijliggende groene elementen. Een raster van evenwijdig aan de zeedijk en binnenduinrand gelegen wegen met wegen haaks vanuit de binnenduinrand naar zee vormen de ontsluiting. Plaatselijk aanwezigheid van restanten van kreken. Sporadisch aanwezigheid en restanten van mieddijkjes rond de dorpen. Verkaveling onregelmatig blokvormig. Soorten in de erfbeplanting is zeer sober.

Aanwijzingen:

- Zoek bij voorkeur een locatie met een bestaande boerderij;
- Polder zoveel mogelijk vrijhouden van bebouwing en nieuwbouw aansluiten bij massa [bebouwing en beplanting] van binnenduinrand;
- Bij incidentele nieuwbouwlocaties die onvermijdelijk in de polder moeten plaatsvinden aansluiten op bestaand wegennet, en voorkomen dat bestaande en nieuwe bebouwing samen als lint gaat werken ten koste van openheid in de polder. Concentratie van de massa heeft dan de voorkeur;
- Zoveel mogelijk afstand tot de zeedijk bewaren. Bij meerdere nieuwbouwlocaties nagaan of situering van grootschalige nieuwbouw bij elkaar zoals in de Noordoostpolder, op uitgekiende plaatsen in de polder mogelijk bijdraagt aan handhaving van de openheid van de polder;
- Trotse zijde aangeven is maatwerk;
- Kantige erfbeplanting aan drie zijden en geen parkbomen in de voortuin, maar kiezen voor dezelfde soort boom als in de erfbeplanting. Bomen als hoofdsort: els, wilg en abeel.

Ga nu in dit werkboek terug naar paragraaf 3.3.1 om ook de aanwijzingen op het gebied van ontsluiting/infrastructuur, nabijheid wonen, nabijheid natuur, grondpositie, tijdshorizon en bijzondere waarden op te volgen.

4. Lokale inpassing

4.1. Inleiding

Een uitbreiding van een stal of de nieuwbouw van een stal heeft invloed op het bedrijfs-erf van de boerderij, maar ook op de omgeving. Een boer staat voor de uitdaging om de stal zodanig te positioneren en vorm te geven dat hijzelf een bedrijfsmatig optimaal erf creëert en de maatschappij [en zichzelf] ter wille is bij de landschappelijke inpassing daarvan. Het onderscheid tussen een locatie in het open landschap of in het besloten landschap is daarbij van groot belang. Paragraaf 4.7 behandelt het open landschap en paragraaf 4.8 het besloten landschap.

Ruimtelijk gezien kan er op een aantal manieren kwaliteit op de locatie worden gebracht. Per landschapstype wordt achtereenvolgens ingegaan op de karakteristiek van het boerenerf in dat landschap, de uitbreiding van het erf, de plaatsing van gebouwen binnen het erf en de ontsluiting van het erf. De erfbeplanting komt in een aparte paragraaf aan de orde [paragraaf 4.9].

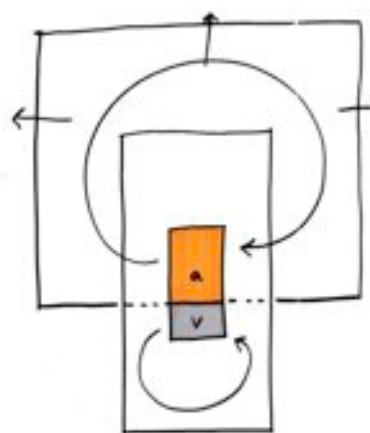
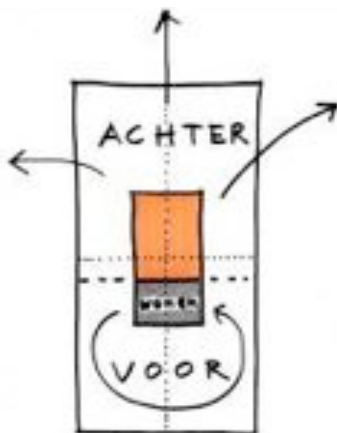
Vooraf wordt voor een goed begrip eerst ingegaan op de algemene verschijningsvorm en ontwikkeling van een boerenerf.

4.2. Karakteristiek van het boerenerf

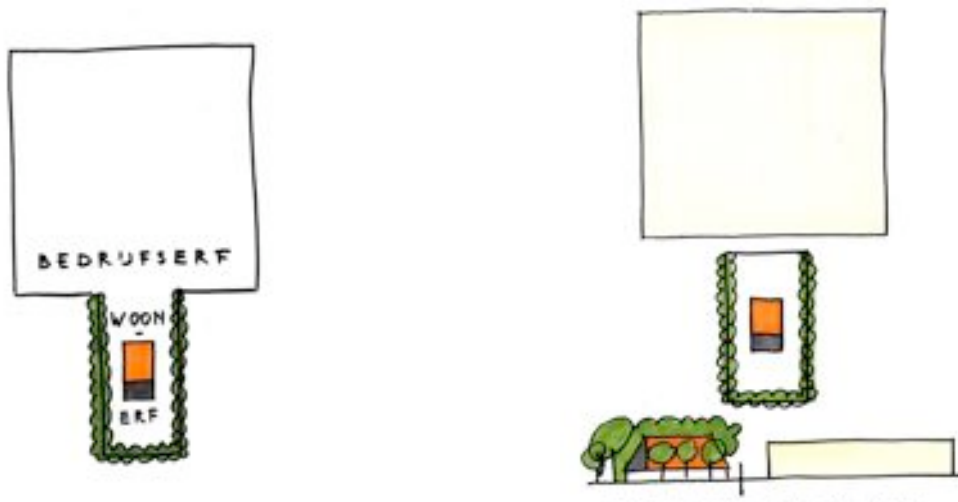
Om nieuwe stallen en uitbreidingen van stallen op het boerenerf landschappelijk verantwoord in te passen is kennis van de opbouw van het boerenerf noodzakelijk.

Het boerenerf valt in alle gevallen uiteen in een voor- én achterkant ofwel, de vrouwelijke kant [het woonerf] en de mannelijke kant [het bedrijfserf]. Voorheen lag die tweedeling in het oorspronkelijke boerderijgebouw [stelp, kop-hals-romp]. De voorkant van het woonhuis en de achterkant van het boerenbedrijf [de schuur].

Door schaalvergroting is de tweedeling in voor- en achterkant vooral in het erf terug te vinden. Het woonerf met traditionele gebouwen vertegenwoordigt daarbij de Friese identiteit en het nieuw ontstane bedrijfserf vertegenwoordigt de nieuwe tijd. Het getuigt van gevoel voor ruimtelijke kwaliteit als dit verschil in functionaliteit in het ruimtelijk beeld afleesbaar is.

Scheid het oorspronkelijke erf ruimtelijk van het nieuwe erf en versterk beide. Het woonerf met een zo gaaf mogelijke beplanting geeft aan dat het erf in Fryslân staat en het bedrijfserf geeft het [inter]nationale aspect aan. Durf daarbij ook de grenzen van bouwvlakken uit het bestemmingsplan te overschrijden. Vaak geeft de situering van een nieuwe stal op een ruimer erf een betere ruimtelijke kwaliteit dan wanneer die stal koste wat kost binnen het bouwvlak wordt gerealiseerd.

Aanwijzing:

Scheid het woonerf ruimtelijk van het bedrijfserf en versterk beide.

4.3. Waar ben ik?

Bij nieuwe ontwikkelingen is het van belang om je te beseffen: “waar ben ik in Fryslân?”. Die specifieke plek vergt namelijk zijn eigen aanpak die is gerelateerd aan het type landschap. Globaal is Fryslân in te delen in twee landschapstypen [open en besloten landschap].

Voor de inpassing van een nieuwe stal op het boerenerf of de uitbreiding van een bestaande stal is het onderscheid tussen het open landschap en het besloten landschap van belang.

Aanwijzing:

- **Bekijk of de locatie in het open landschap of in het besloten landschap ligt.**

4.4. Bebouwingstypologie en verkavelingspatronen

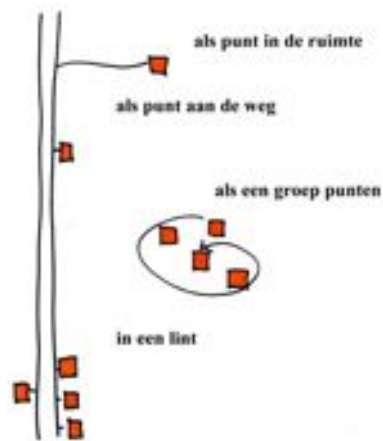
Naast het type landschap is ook de “setting” van het agrarisch bedrijf van belang. Die “setting” is grotendeels afhankelijk van de bebouwingstypologie en het verkavelingspatroon waarbinnen het agrarisch bedrijf is ontstaan. Allereerst wordt in onderstaande kort de kenschets van de bebouwingstypologie gegeven. Vervolgens komen de drie belangrijkste verkavelingspatronen aan de orde.

4.5. Bebouwingstypologieën

Globaal worden 3 bebouwingstypologieën onderscheiden. De figuur rechts laat dit zien. Het gaat daarbij om een agrarisch bedrijf als punt in de ruimte [los of aan de weg], in een lint en als een groep van punten.

Posities van de erven

in een open of besloten landschap

Om ruimtelijke kwaliteit aan een locatie toe te voegen is onderscheid in bebouwingstypologieën noodzakelijk. Sleutelbegrip daarbij is het “woonerf” met dikwijls een kop-hals-romp boerderij of stelp. Bij een agrarisch bedrijf als punt in de ruimte vormt de oorspronkelijke boerderij het aanknopingspunt. In een groep van boerenerven kunnen de uitbreidingen met hun beplanting die clustering versterken [bijvoorbeeld bij een terp] en bij een lint is de lintbebouwing uitgangspunt en is de uitbreiding daaraan ondergeschikt of versterkt die de lintbebouwing. Het kan ook inhouden dat er juist doorzichten worden behouden.

Het scheiden van het woonerf en het bedrijfserf is voor iedere bebouwingstypologie gelijk.

4.6. Verkavelingspatronen

Naast de bebouwingstypologie is ook het verkavelingspatroon van belang. Globaal worden drie verkavelingspatronen onderscheiden. De hoekige strokenverkaveling, de blokverkaveling en de grilligere mozaiekverkaveling. Het boerenerf heeft in principe een hoekige/kantige opzet, waardoor het in de eerste twee landschapstypen past. Wanneer mozaiekverkaveling aan de orde is zal bij uitbreiding van het erf een conflict met de grillige begrenzing van de verkaveling kunnen ontstaan. In het ontwerp zijn drie mogelijkheden te onderscheiden:

- de uitbreiding heeft weer een kantige opzet, zoals ook het woonerf en ondanks de verkaveling;
- de uitbreiding volgt voor een deel de kantige opzet en voor een deel de grillige begrenzing, of
- de gehele uitbreiding volgt de grillige begrenzing van de verkaveling.

Het is in dit landschapstype steeds maatwerk.

Verkavelingspatronen bepalen in belangrijke mate de verschijningsvorm van boerenerven.

Kantige strokenverkaveling

Kantige blokverkaveling

Mozaiekverkaveling

Aanwijzing:

De occupatiepatronen en de verkavelingspatronen geven aanleiding tot een gedifferentieerde benadering in uitbreiding en inrichting van het bedrijfserf.

Is de bedrijfslocatie in een open landschap gesitueerd, ga dan naar paragraaf 4.7. Is de bedrijfslocatie in een besloten landschap gelegen, ga dan naar paragraaf 4.8.

4.7. Het open landschap

Deze paragraaf biedt allereerst inzicht in de verschijningsvorm van het boerenerf in het open landschap. Vervolgens worden aanwijzingen gegeven voor de uitbreiding van het erf, de plaatsing van nieuwe gebouwen op het erf en de ontsluiting van het nieuwe erf.

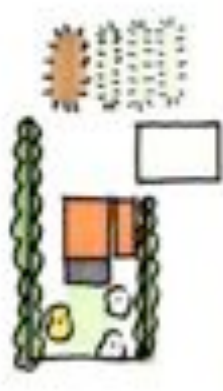

Karakteristiek van het boerenerf in het open landschap

Het open landschap is kwetsbaar. Door de openheid zijn nieuwe ontwikkelingen zelfs van grote afstand al snel zichtbaar.

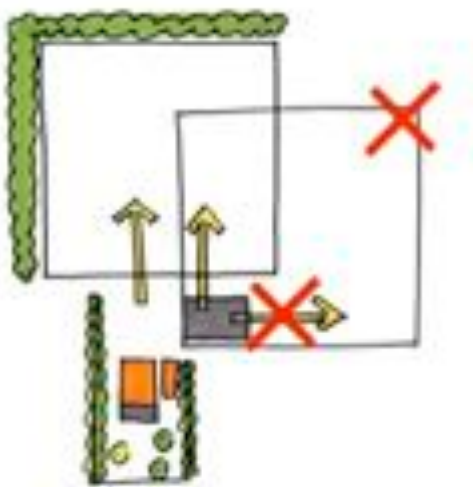
Oorspronkelijk waren alle boerenerven in het open landschap in opzet rechthoekig van vorm. Die uniformiteit zorgt voor een eigen identiteit en herkenbaarheid van de boerenerven in het open landschap en zorgt voor de identiteit van de provincie Fryslân [“eilanden in de groene zee”]. Vanwege de openheid was er behoefte aan erfbeplanting als omsingeling van het erf. Deze windsingels of mantels benadrukten de rechthoekige en herkenbare vorm van het boerenerf. Deze opzet lijkt op die van terreinen van stinsen en states, maar zijn er een vereenvoudigde vorm van.

De schaalvergroting heeft in het verleden deze karakteristiek van het open landschap deels verstoord. Veel nieuwe stallen werden dwars op het bestaande erf gebouwd, waardoor de erfbepanting grotendeels verdween. Er werd dikwijls ook geen nieuwe beplanting aangebracht. Bovendien was er steeds meer ruimte nodig voor de opslag van voer en mest. Ook dat gebeurde buiten het oorspronkelijke boerenerf. Inmiddels werden er als gevolg van tuinmode en de wens om de zon in huis te hebben, bomen aan de voorzijde vervangen door enkele parkbomen.

Uitbreiding van het erf

In het open landschap is het van belang dat bij uitbreiding van het boerenerf de rechthoekige vorm wordt benadrukt [of hersteld]. Dikwijls betekent dat twee rechthoekige vormen achter elkaar worden gerealiseerd of er kan juist weer één grote rechthoek van worden gemaakt.

Plaats een nieuwe stal bij voorkeur niet haaks op de oorspronkelijke boerderij, maar creëer juist ruimte áchter die oorspronkelijke boerderij en situeer de bebouwing in dezelfde richting als de Friese schuur.

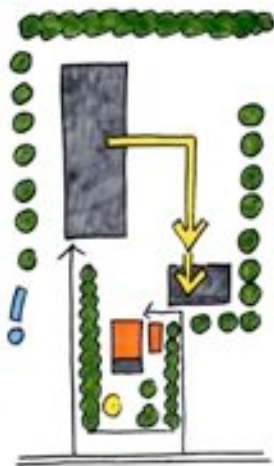
Aanwijzingen:

- Creëer het nieuwe bedrijfserf áchter het woonerf en borduur niet verder op het patroon van haaks gesitueerde stallen;
- Benadruk de rechthoekige vorm van het erf;
- Situeer de bebouwing in dezelfde richting als de oorspronkelijke Friese schuur.

Plaatsing van gebouwen binnen het nieuwe erf

Ervaring leert dat op het erf van een melkveehouderij voor iedere vierkante meter bebouwing ook een vierkante meter verharding nodig is voor opslag van voer en mest en verkeersbewegingen. Bovendien leert de ervaring dat de helft van het boerenerf onverhard/onbebouwd is. Voor de inpassing van een nieuwe stal is dus fysieke ruimte nodig.

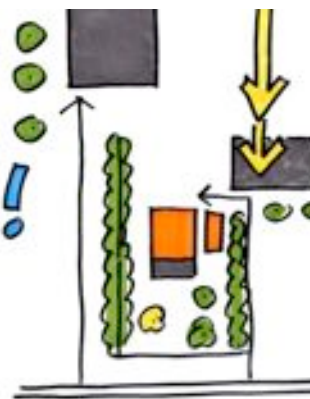
Durf ruimte te nemen! Liever een nieuwe stal die goed op het erf is ingepast, die de rechthoekige vorm van het nieuwe erf benadrukt en zodoende ruimte biedt voor de opslag van mest en voer én voor toekomstige ontwikkelingen binnen dat nieuwe erf. Denk ook aan de mogelijkheid om [in de toekomst] overbodige bebouwing te slopen, zodat het erf efficiënter kan worden ingericht.

Aanwijzingen:

- Plaats een nieuwe stal op voldoende afstand van de bestaande bebouwing, zodat het tussenliggende erf voor toekomstige uitbreidingen en de opslag van voer en mest kan worden benut;
- Denk bij de plaatsing van een nieuwe stal ook aan de mogelijkheid om [in de toekomst] overbodige bebouwing te slopen.

Ontsluiting van het nieuwe erf

Bij een vergroting van het erf bestaat de wens om ook de ontsluiting te veranderen. Nieuwe wet- en regelgeving, de verkeersveiligheid en de efficiency op het erf noodzakelijk in veel gevallen tot het scheiden van verkeersstromen.

Twee ontsluitingen aan de weg

Twee ontsluitingen op afstand van een weg

Twee ontsluitingen van het boerenerf zijn vaak gewenst. Het oude ontsluitingspunt kan worden gehandhaafd voor de “schone” verkeersstromen. Het tweede ontsluitingspunt krijgt bij voorkeur een functionele en ruimtelijke relatie met de nieuwe stal. Het kruisen van verkeersstromen op het erf moet worden vermeden. De oorspronkelijke ontsluiting is de toegang tot het oorspronkelijke erf met de Friese identiteit en de tweede ontsluiting vormt de toegang tot het functionele bedrijfserf.

Aanwijzing:

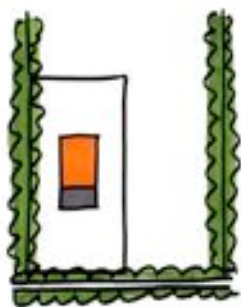
- **Houdt rekening met twee ontsluitingen van het boerenerf. Eén voor het woonerf en één voor het bedrijfserf.**

4.8. Het besloten landschap

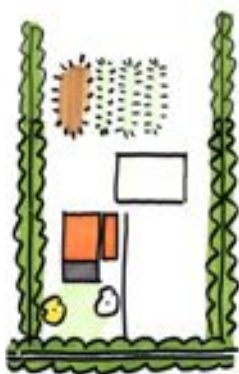
Deze paragraaf biedt allereerst inzicht in de verschijningsvorm van het boerenerf in het besloten landschap. Vervolgens worden aanwijzingen gegeven voor de uitbreiding van het erf, de plaatsing van nieuwe gebouwen op het erf en de ontsluiting van het nieuwe erf.

Karakteristiek van het boerenerf in het besloten landschap

Het besloten landschap is minder kwetsbaar dan het open landschap, mits er nog beplanting is. De landschapselementen van het besloten landschap [houtwallen en houtsingels] vormen het landschappelijk kader waarbinnen de boerenerven van oorsprong ook een rechthoekige vorm hadden. De kavelgrensbeplanting heeft in de eerste plaats de richting van de verkaveling. In de tweede plaats bevindt zich steeds aan het einde van de langwerpige percelen beplanting dwars op de beplanting in de lengterichting [de zogenaamde dwarssingels]. Hierdoor spreken we van kamers. De lengte, maar ook de breedte van de kamers varieert.

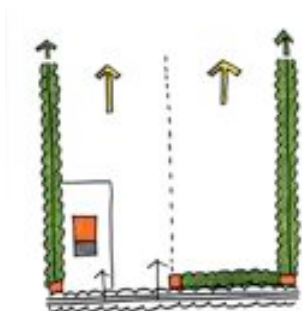
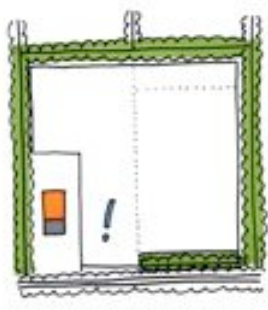
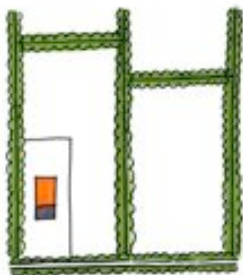
De boerenerven in het besloten landschap waren vaak niet met erfbeplanting omsingeld, maar vonden een plaats in één van de “kamers” van het landschap. Daarom waren er geen windsingels nodig.

De schaalvergroting heeft in het verleden nauwelijks afbreuk gedaan aan deze karakteristiek. De “kamer” waarin het boerenerf was gesitueerd is door de schaalvergroting wel intensiever benut, maar dat deed aan de landschappelijke kwaliteit nauwelijks afbreuk doordat de landschapselementen [houtwallen en houtsingels] en de structuur van het landschap bleven bestaan.

Uitbreiding van het erf

In de huidige slag van schaalvergroting in de landbouw zijn de “kamers” in het landschap vaak niet meer voldoende en moeten er houtwallen of houtsingels worden opgeofferd om het boerenbedrijf te kunnen laten uitdijen. Er ontstaat daarbij als het ware een nieuwe “kamer” die de oorspronkelijke perceelsmaat overschrijdt. Daardoor verdwijnt de kavelgrensbeplanting in de verkavelingsrichting en de dwarsgelegen beplanting wordt verschoven naar een nieuwe locatie.

Het is nodig om de nieuwe kamer zoveel mogelijk rondom te sluiten. Het aanzicht van het totale bedrijf bevindt zich aan de wegzijde waar de woonboerderij en de uitbreiding naast elkaar staan. Alleen hier ontbreekt de beplanting. De uitbreiding neemt een teruggeplaatste positie in ten opzicht van de woonboerderij. Dit is nodig in verband met het verschil in schaal van de gebouwen onderling. De vraag is vervolgens of men ongestoord in de breedte kan uitbreiden.

Het antwoord is nee; het kan eerder in de lengte dan in de breedte [de kavelrichting is dus bepalend]. Voor het behoud van de beplanting is het absoluut noodzakelijk dat er voldoende afstand tot de bebouwing en voeropslag is. Bij bouwen bij volwassen eiken [20 tot 25 meter hoog] is meer afstand nodig dan bij elzen [12 tot 18 meter hoog]. Als men er te dicht op bouwt, verdwijnt de beplanting en dit verstoort het landschap. De ruimte tussen de bebouwing en de beplanting kan men bijvoorbeeld met wegen/paden invullen.

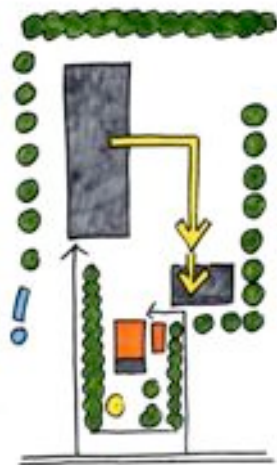
Aanwijzingen:

- Zorg bij doorbraak van een kamer voor het rondom sluiten van de nieuw ontstane kamer in het landschap;
- Uitbreiding van het erf liever in de lengte dan in de breedte;
- Zorg voor voldoende afstand tussen de beplanting en de bebouwing en verhardingen.

Plaatsing van gebouwen binnen het nieuwe erf

Ervaring leert dat op het erf van een melkveehouderij voor iedere vierkante meter bebouwing ook een vierkante meter verharding nodig is voor opslag van voer en mest en verkeersbewegingen. Bovendien leert de ervaring dat de helft van het boerenerf onverhard/onbebouwd is. Voor de inpassing van een nieuwe stal is dus fysieke ruimte nodig.

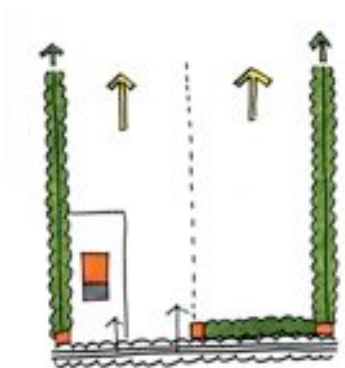
Durf ruimte te nemen! Liever een nieuwe stal die goed op het erf is ingepast, die de rechthoekige vorm van het nieuwe erf benadrukt en zodoende ruimte biedt voor de opslag van mest en voer én voor toekomstige ontwikkelingen binnen dat nieuwe erf. Denk ook aan de mogelijkheid om [in de toekomst] overbodige bebouwing te slopen, zodat het erf efficiënter kan worden ingericht.

Aanwijzingen:

- Plaats een nieuwe stal op voldoende afstand van de bestaande bebouwing, zodat het tussenliggende erf voor toekomstige uitbreidingen en de opslag van voer en mest kan worden benut;
- Denk bij de plaatsing van een nieuwe stal ook aan de mogelijkheid om [in de toekomst] overbodige bebouwing te slopen.
- Plaats de bebouwing in de richting van de verkaveling.
- Denk bij de plaatsing van een nieuwe stal ook aan de mogelijkheid om [in de toekomst] overbodige bebouwing te slopen.

Ontsluiting van het nieuwe erf

Bij een vergroting van het erf bestaat de wens om ook de ontsluiting te veranderen. Nieuwe wet- en regelgeving, de verkeersveiligheid en de efficiency op het erf noodzaken in veel gevallen tot het scheiden van verkeersstromen. Twee ontsluitingen zijn daarom gewenst.

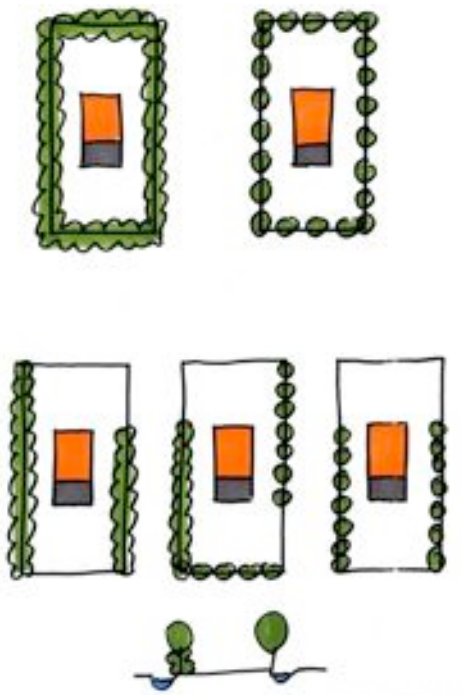
Het oude ontsluitingspunt kan worden gehandhaafd voor de “schone” verkeersstromen. Het tweede ontsluitingspunt krijgt bij voorkeur een functionele en ruimtelijke relatie met de nieuwe stal. Het voorkómen van kruisend verkeer is hierbij van belang.

Aanwijzing:

- Houdt rekening met twee ontsluitingen van het boerenerf. Eén voor het woonerf en één voor het bedrijfserf.

4.9. Erfbeplanting rond het nieuwe erf

Om het karakteristieke beeld van boerenerven in het landschap benadrukken [of te herstellen] is nieuwe erfbeplanting [in het open landschap] en kavelgrensbeplanting [in het besloten landschap] van groot belang.

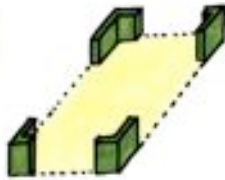

De erfbeplanting [in het open landschap] heeft vele gedaanten; geen erf is gelijk. De variatie wordt in de eerste plaats door bomen óf een combinatie van bomen en struiken bepaald. Daarnaast is er een grote variatie in soorten bomen en struiken. Er waren veel erven met iepen. Nu zien we nog veel erven met enkel populieren, abelen, essen, wilgen, esdoorns en soms linden. Ook kunnen meerdere soorten naast elkaar voorkomen.

De hoekpunten zijn de sleutel tot succes. Als alle hoekpunten van het nieuwe erf stevig worden aangezet, markeren deze de nieuwe contouren van het erf. Tussen de hoekpunten is zoveel mogelijk beplanting gewenst. Ook het bestaande erf wordt meegenomen in de nieuwe opzet. Een erf met alleen beplanting op de hoekpunten is niet kenmerkend voor windrijk Fryslân. Daar tegenover staat dat er niet overal beplanting noodzakelijk is tussen de hoekpunten. Dit kan gelden voor de zonzijde bij de woning en voor het laten zien van de allure van de bebouwing [de trotse zijde van de boerderij].

Basisopzet erfbeplanting in het open landschap van Fryslân

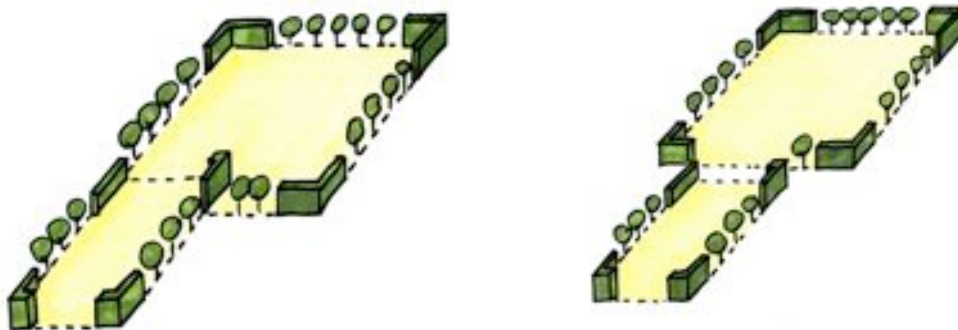

De hoekpunten zijn belangrijk

Twee schematische voorbeelden van variatie

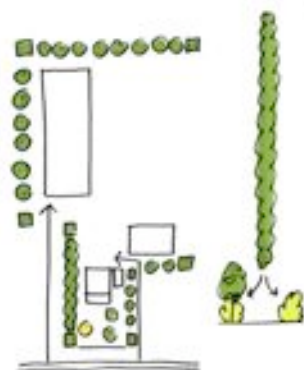
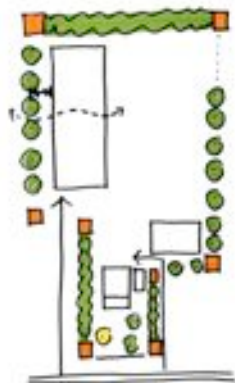

Twee voorbeelden met erfbeplanting van het woonerf en het bedrijfserf

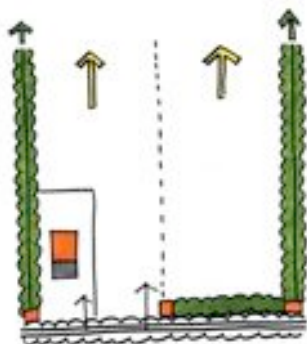
Er is onderscheid te maken in drie wijzen van beplanting binnen de bovengenoemde basisopzet van de erfbeplanting, te weten: houtsingel/elzensingel, bomenrij en parkbomen.

De effecten zijn verschillend: plant je een bomenrij aan, dan biedt dit een doorkijk op ooghoogte op het boerenerf, terwijl de grote gebouwen door de kruinen van de bomen worden afgeschermd. Plant je een houtsingel aan dan ontnemt die het zicht op het boerenerf zowel aan de boven- als onderkant door de struiken in de houtsingel. Aan de zijde van een werktuigenberging of kuilvoerbulten past zo'n singel. Parkbomen accentueren de woonerf van de boerderij. Al meer dan 100 jaar worden deze bomen geplant op erven, in de luwte van de windsingel.

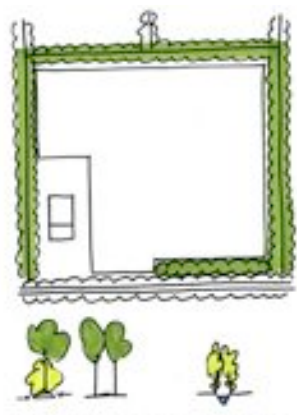

In de eerste van bovenstaande figuren zijn langs de lange zijden van het erf bomen geplant, waardoor onder andere de ventilatie door de stal optimaal wordt. Bomen planten op een afstand van 10 tot 20 meter is voor een goede ventilatie geen punt. De achterzijde is juist geheel dichtgeplant met bomen en struiken. In de tweede figuur is dat juist andersom, waarbij de boomsingel op iets grotere afstand is geplaatst. De derde figuur laat zien dat ook een landschapselement [houtsingel] op afstand dezelfde functie kan hebben als erfbeplanting. Deze houtsingel is echter altijd voorzien van onderbeplanting in de vorm van struiken. Bomenlanen komen alleen langs wegen of rond boerenerven voor en niet als los landschapselement.

Net zoals bij de erven in het open landschap is ook in het besloten landschap het bepalen van de groene hoeken van het erf belangrijk bij het ontwerp.

In het besloten landschap is er een verschil tussen kavelgrensbeplanting met eiken en struiken of eikenlanen en kavelgrensbeplanting met elzensingels.

Bouwen op voldoende afstand betekent bij eiken [20 tot 25 meter hoog] en voldoende ventilatie zeker 20 meter afstand. Bij de elzensingels [12 tot 18 meter hoog] is het noodzakelijk dat ze dicht zijn en blijven, want de bebouwing zal boven deze bomen uit kunnen komen. Ook hier is een afstand van 20 meter aan te raden.

Soms kan er naast de kavelgrensbeplanting sprake zijn van een bosperceel. Deze zijn eveneens kenmerkend voor het landschap. Behoud hiervan staat voorop. Ook een bestaande oudere laan die nu al veel waarde heeft is het behouden waard in een nieuwe situatie en kan deel uitmaken van een nieuw erf. Nieuwe bospercelen maken is ook een optie.

Aanwyzing:

Zorg voor een ruimtelijke accentuering van het rechthoekige erf door beplanting [erfbeplanting in het open landschap en kavelgrensbeplanting in het besloten landschap]. Begin met de hoekpunten en zorg voor maatwerk op de betreffende locatie [liefst in overleg met een landschapsarchitect].

De plaatselijke situatie verdient dus maatwerk als het gaat om het type erfbeplanting, de keuze in de wijze van beplanten en in de soorten. Een landschapsarchitect kan hierbij concreet advies geven. De onderstaande informatie kan daarbij als leidraad dienen.

Gebied	Landschap	Erfbeplanting	Kavelgrensbeplanting
Kwelderwallen Kweldervlakte Marneslenk Middelzeepolder	Open	– Es – Esdoorn – Abeel – Populier – Iep – Wilg – Els	
Veenweidegebied Veenpolders	Open	– Berk – Wilg – Es – Els – Populier	
Noordelijke Wouden	Besloten		– Els in elzensingel – Eik in houtwal – Eik in houtsingel
Gaasterlân	Besloten	– Eik	– Eik in houtwal – Eik in houtsingel – Eik in erfbosje

Gebied	Landschap	Erfbeplanting	Kavelgrensbeplanting
Stroomgebied	Open	– Eik	
	Besloten		– Eik in houtwal – Eik in houtsingel – Eik in erfbosje
	Open	– Wilg – Populier – Els – Es	
Zuidelijke Woudontginningen	Besloten		– Eik in houtwal – Eik in houtsingel – Eik in erfbosje
	Open	– Wilg – Populier – Els – Es – Berk	
Waddeneilanden Polders	Open	– Els – Abeel – Wilg	

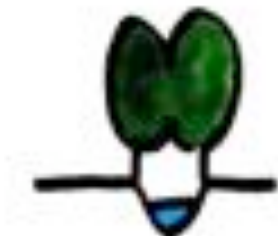
Houtsingel

Een houtsingel is een strook met bomen en struiken. De breedte kan variëren tussen 2 en 5 meter. Een gesloten houtsingel breekt de wind het meest. In de singel staan verschillende soorten. Het assortiment verschilt per erf. Geen erfbepaling hoeft in het open landschap gelijk te zijn. De beplanting staat bij een smalle houtsingel in de teen van de gracht of sloot. Voorbeelden van voorkomende samenstellingen zijn:-

- Populier en els;
- Populier, wilg en els;
- Els en wilg;
- Iep, wilg en els;
- Es, wilg en els;- grauwe abeel, wilg en els;
- Noorse esdoorn, wilg en els;
- Es meidoorn, veldesdoorn, sleedoorn, haagbeuk, hazelaar;
- Noorse esdoorn, meidoorn, veldesdoorn, sleedoorn, haagbeuk, hazelaar.

Elzensingel

Elzensingels ontstaan door elzen aan één zijde of aan weerszijden van een sloot te planten [of spontaan te laten ontstaan]. De bomen staan in de teen van de sloot. Elzen kunnen zelfs op één meter afstand van elkaar geplant worden.

Bomenrij

Een bomenrij kan uit één of twee rijen bestaan. De bomen staan op circa 6 meter plantafstand in het gras. Tussen twee rijen bomen kan een wandelpad of toegangspad liggen, maar dat is niet altijd nodig. Een dubbele rij geeft meer massa en men behoudt wel het doorzicht. Ook voor de bomenrijen geldt dat de soorten per erf kunnen verschillen. Kies echter niet voor een mix in soorten. Voorbeeld in rijen bomen:

- populier;
- iep;
- es;
- grauwe abeel;
- noorse esdoorn;
- linde

Parkbomen

In de luwte van de windsingel, rondom de voorzijde van het woongedeelte en waar voldoende ruimte is, staan deze kenmerkende bomen. In dit gedeelte van het erf staan ook de hagen [beuk, haagbeuk en veldesdoorn]. Voorkomende parkbomen zijn:

- paardekastanje;
- linde;
- rode en gewone beuk;
- esdoorn;
- goudes;
- noot;
- vruchtbomen

Dit geldt ook voor hagen:

- beuk
- haagbeuk
- veldesdoorn

5. Gebouwen

5.1. Inleiding

De vormgeving van nieuwe stallen of uitbreidingen van stallen kunnen de inpassing op het erf maken of breken. De vormgeving wordt in onderstaande verdeeld in de plaatsing op het erf [aanvullend aan de aanwijzingen op het lokale inpassingsniveau], de vormtaal van de gebouwen en het kleur- en materiaalgebruik.

5.2. Plaatsing op het erf

Een nieuwe stal kan in conflict komen met landschappelijke structuur, de bestaande bebouwing en de impact van het boerenerf vanaf de openbare weg. De omvang van de nieuwe stal in relatie tot de afstand tot omliggende elementen en bebouwing is daarbij van belang.

Aanwijzingen:

- **Een groot gebouw heeft ruimte op het erf nodig; dit betekent dat hoe groter de nieuwe stal hoe meer afstand aangehouden moet worden ten opzichte van de kavelgrensbeplanting.**

- Een groot gebouw komt in conflict met zijn omgeving als het te dicht op de bestaande bebouwing wordt gerealiseerd; dit betekent dat hoe groter de nieuwe stal, hoe meer afstand tot de bestaande bebouwing moet worden aangehouden. Als dat niet mogelijk is, kan een schaalverkleining van bouwvolumes een oplossing zijn.
- Een groot gebouw heeft een enorme impact op het aanzicht van het erf vanaf de openbare weg. Dit betekent dat hoe groter de stal, hoe groter de afstand tot de openbare weg moet zijn. Als dat niet mogelijk is, kan een schaalverkleining van bouwvolumes een oplossing zijn

5.3. Vormtaal

Nieuwe stallen moeten herkenbaar blijven als stal. Er moet vermeden worden dat stallen de uitstraling krijgen van bedrijfspanden die doorgaans op bedrijfsterreinen worden gerealiseerd. Het landschap moet “leesbaar” blijven. De “waar ben ik” vraag is niet alleen het uitgangspunt voor de landschappelijke inpassing, maar moet ook de uitkomst zijn van het inpassingsproces. Gebouwen spelen een belangrijke rol in die leesbaarheid van het landschap.

De traditionele vorm die voor iedereen herkenbaar is, is een gebouw met een lage goothoogte, een flauwe dakhelling en een slanke rechthoekige plattegrond. Hierbij geldt van oorsprong dat de vorm een afgeleide is van de functie en dat zal in de toekomst niet anders zijn. Dat betekent ook dat nieuwe stalvormen hun intrede doen. Zolang de vorm een afgeleide is van de functie is een stal dus ook als zodanig herkenbaar. Boogstallen en serrestallen kunnen in dat licht ook prima gerealiseerd worden, mits er op het erf maatwerk wordt verricht voor de inpassing en de vormgeving.

Aanwijzing:

- De vorm van de stal moet eenvoudig en herkenbaar zijn als stal; dus lage goot, flauwe dakhelling en slanke, rechthoekige plattegrond. Nieuwe stalvormen [serrestallen, boogstallen en dergelijke] zijn eveneens mogelijk.

5.4. Kleur en materialisering

De nieuwe stallen zijn groot. Door die omvang nemen ze een prominente plaats in op het boerenerf. Die nadrukkelijke aanwezigheid van een nieuwe stal moet niet worden versterkt door opvallend kleur- of materiaalgebruik of opvallende detailleringen in het gevelaanzicht.

Rust in het ontwerp is van groot belang.

Aanwijzingen:

- Zo min mogelijk verschillende materialen gebruiken, één materiaal voor gevel en dak is prima.
- Zo min mogelijk stenig materiaal toepassen, golfplaten en hout bepalen het beeld.
- Gebruik alleen donkere tinten.
- Vermijd grote kleurcontrasten.
- Maak aansluitingen van dak en gevel in de kleur van het dak- en gevelmateriaal.
- Geen witte accenten van hemelwaterafvoeren, goten, boeidelen, kozijnen, ramen, windbreekgaas, scharnieren, voegen etc..

5.5. Verlichting

Verlichting in de melkveestallen kan een grote invloed hebben op de ruimtelijke uitstraling van de stallen, met name in de avond- en nachturen. Het effect van verlichting kan veel groter zijn dan het fysieke gebouw alleen. Licht in de stal is noodzakelijk voor een goed leefklimaat voor de koeien en voor de melkproductie. Afgevraagd kan worden of die verlichting ook 's nachts noodzakelijk is. Beperking van het licht in de nachturen geniet de voorkeur. Voorts kan de uitstraling van licht worden beperkt door de vorm van verlichting. Wanneer dit objectgericht verlichting is, wordt de uitstraling naar buiten grotendeels beperkt. De vaak open gaaswanden zorgen eveneens voor veel lichtuitstraling. Een afsluitbaar scherm voor de gaaswand zou er voor kunnen zorgen dat gedurende de nachtelijke uren geen lichtuitstraling plaatsvindt.

Aanwijzingen:

- **Daglichtomstandigheden in de stal beperken in de nachturen;**
- **Objectgerichte verlichting toepassen;**
- **Afsluitbaar scherm plaatsen voor [half] open windgaaswanden.**

met dank aan deelnemers werkateliers

Sandra van Assen [Sterke Stedenbouw], Ico Boersma [DLV], Gerrit Boschloo [hûs en hiem], Hennie Bruynzeel [hûs en hiem], Anne Dorenbos [architect], Durk Durksz [Nij Bosma Zate], Jan Galema [LTO Noord], Edo Gies [Alterra], Bertus de Jong [provincie Fryslân], Jelle de Jong [architect], Jurjen Kingma [LTO Noord], Hilde Kloosterziel [provincie Fryslân], Els van Loon [Landschapsbeheer Friesland], Jan Lycklema a Nijeholt [Wilaard Operations], Gerhard Noordhof [Simmer Stallenbouw], Carolien Reynders [Landschapsbeheer Friesland], Johannes van Sinderen [DLG], Ap Timmermans [hûs en hiem]

met dank aan geïnterviewden

Durk Durksz [Nij Bosma Zate], Jurjen Kingma [LTO Noord], Nico Konijn [van Hall Larenstein], Cor Kwakernaak [van Hall Larenstein], Jan Lycklema a Nijeholt [Wilaard Operations], Lieuwe Melchers [Royal de Boer stalinrichting], Arthur Scheper [Landschapsbeheer Friesland], Johannes van Sinderen [DLG], Ap Timmermans [hûs en hiem], Henk de Vries [It Fryske Gea]

Colofon

uitgave

© 2009, provincie Fryslân

oplage

250 exemplaren

tekst

Kernteam De Nije Pleats in Fryslân:

Alex Visser, adviseur en procesmanager

Barend van der Veen, planoloog

Greet Bierema, landschapsarchitect

Annemarie Hoogwoud, projectsecretaris

eindredactie, vormgeving en fotografie

Annemarie Hoogwoud

illustraties

Greet Bierema